

PRIHODNOST PRAGERSKIH RIBNIKOV: POGLED DOMAČINOV

ANA VOVK

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
ana.vovk@um.si

Pragersko leži v jugovzhodnem delu Dravskega polja na peščeno-
ilovnatih nanosih. V okviru projekta »Od kopanja do kópanja –
glinokopne jame Pragerskega«, ki je potekal leta 2018 in 2019, je
bil pripravljen vpogled v možnosti trajnostnega sobivanja s
Pragerskimi ribniki, ki so posledica glinokopnih jam. V
načrtovanje je bila vključena lokalna skupnost – domačini ter OŠ
Antona Ingoliča. V terensko raziskovanje so bili vključeni tudi
zainteresirani študenti. Pripravljen je bil elaborat nastanka in
značilnosti glinokopnih jam. Pragerski ribniki so vodne površine,
ki danes nimajo posebne vloge v življenju ljudi na Pragerskem.
Dobro stanje voda mika domačine in investitorje, da bi pristopili
k razvoju dejavnosti ob ribnikih. Izpeljava delavnic z domačini in
intervjuja so razkrili, da si ljudje ne želijo masovnega turizma, ne
podpirajo klasičnih oblik koriščenja glinokopnih jam z
dejavnostmi, ki bi bremenile vodne površine. Njihova skupna
odločitev je butični turizem, povezan z opazovanjem narave, tudi
raziskovalni in učni turizem.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.11.2023.10](https://doi.org/10.18690/um.ff.11.2023.10)

ISBN
978-961-286-806-2

Ključne besede:

Dravsko polje,
glinokopna jama,
lokalna skupnost,
Pragerski ribniki,
trajnostnost

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.11.2023.10](https://doi.org/10.18690/um.ff.11.2023.10)

ISBN
978-961-286-806-2

Keywords:
Dravsko polje,
clay pit,
local community,
Prager ponds,
sustainability

THE FUTURE OF THE PRAGERSKO PONDS: - THE VIEW OF THE LOCALS

ANA VOVK

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
ana.vovk@um.si

As part of the project, which was carried out in 2018 and 2019, an insight into the possibilities of sustainable coexistence with the Pragersko ponds, which are the result of the clay pits, was prepared. In the planning part, the local community, namely the locals and Anton Ingolič Primary School were included. Also interested students were included. An essay on the formation and characteristics of clay caves was prepared. The ponds in Pragersko today have no special role in the lives of people in the surroundings. The good condition of the water tempts locals and investors to approach the development of activities by the ponds. Conducting workshops with locals and interviews revealed that people do not want mass tourism, that they do not support the classic forms of using clay caves with activities that would burden water surfaces. Their common decision is boutique tourism, connected with observing nature, research and educational tourism are also close to them.

Uvod

V okviru projekta »Od kopánja do kópanja – glinokopne jame Pragerskega«, ki smo ga izvajali leta 2018 in 2019, smo pripravili vpogled v možnosti trajnostnega sobivanja s Pragerskimi ribniki, ki so posledica glinokopnih jam. V načrtovalski del smo vključili lokalno skupnost, in sicer domačine ter OŠ Antona Ingoliča. Pripravili smo elaborat nastanka in značilnosti glinokopnih jam ter v terensko raziskovanje vključili tudi zainteresirane študente in domačine iz območja zgornjega Dravskega polja. Rezultate raziskave povzemamo v nadaljevanju. Tematika trajnostnega sobivanja s Pragerskimi ribniki je še vedno aktualna, žal pa do sedaj predlogi niso zaživel, ker so nastajali mimo lokalne skupnosti. Tokrat smo jo vključili ter poglede domačinov povezali s strokovnimi rešitvami.

Značilnosti pokrajine na območju glinokopnih jam na Pragerskem

Pragersko leži v jugozahodnem delu Dravskega polja na peščeno-ilovnatih nanosih. Na ravnini med Spodnjo Polskavo in Pragerskim stoji dvorec, Pragersko pa je dobilo ime po enem od njegovih lastnikov. Obdan je z bujnim drevjem in nekoliko odmaknjen od glavne ceste. Kraj je bil naseljen že v neolitski dobi, o čemer pričajo najdbe 24 kosov kamnitega orodja na območju bistriške občine. O tem, da se je človek na območje Pragerskega naselil že v kameni dobi, pričajo fragmenti kamenodobne sekire, izdelani iz serpentinita, ki so jih leta 2005 našli v bližini pragerskega gradu. Cesta, ki je v času rimskega imperija povezovala Celje s Ptujem, je potekala preko zamočvirjenega območja Pragerskega, po njej pa so vozili tovorni vozovi ter potovali vojaki na konjih in peš. Na območju Velenika pri Pragerskem so našli tudi ostanke pozidav. V 16. stoletju, ko je Ivan Aigl zgradil dvorec v bližini Pragerskega, se ponovno začnejo pojavljati zapisi o kraju. Eden od lastnikov je bil tudi Krištof Prager, po katerem je Pragersko dobilo ime, med letoma 1581 in 1594 pa je bival v pragerskem dvorcu. V tem času so okoli dvorca začeli graditi hiše, s katerimi so začeli oblikovati naselje Pragersko (Pajtler 2006; Vovk Korže 2018).

Raziskano ozemlje Pragerskih ribnikov pripada peščeno-prodni dravski terasi, ki jo prekrivajo glinena območja med Sp. Hočami na severu, Leskovcem pri Sl. Bistrici na zahodu ter Lancovo vasjo na vzhodu. Gline raziskanega ozemlja so po nastanku presedimentiran produkt površinskega preperevanja matičnih kamnin in so zato plastovite. Po izvorni matični kamnini in geoloških pogojih nastanka sodijo pleistocenske glinice iz okolice Pragerskega v skupino z izvornim območjem

pohorskih magmatskih in metamorfnih kamnin (kot sicer glin vzhodne Slovenije tj. Pomurja in Podravja). Gline so različno obarvane, plastične, z nepravilnimi lečami peščenih glin, glinastih peskov in meljev. Meljasto in peščeno frakcijo dajejo odlomki magmatskih in metamorfnih kamnin ter zrna sljude in kremenca (Rokavec 2002).

Opekarne so v preteklosti nastajale na območjih z bogatimi nahajališči kvalitetne glin. Na Pragerskem je Franc Ivan (Johann) Steinklauber starejši v začetku 20. stoletja zgradil novo opekarno in pričel z iskanjem kvalitetnih nahajališč glin na Štajerskem. Največ neizkoriščenih nahajališč se je nahajalo na Pragerskem, ki je imelo tudi dobro razvito prometno povezavo z ostalimi deželami.

Steinklauber je z gradnjo opekarne pričel avgusta leta 1900, ko je kupil zemljišče in postavil barako, namenjeno delavcem. Naslednje leto je postavil zidano hišo, v kateri je bila pisarna, soba za družino, kuhinja in kantina za delavce. V prvem nadstropju sta bili spalnici za delavce in poročeni par, ki je delal v kantini, ter soba za knjigovodkinjo, v drugem nadstropju pa so bile sobe za delavce. Pri gradnji opekarne so imeli največ težav s kopanjem. Pragersko je bilo zamočvirjen svet, zato je odkopane jame hitro zalila voda. Pri kopanju studenca za pitno vodo so morali kopati vse do peščenega dna. Tovarno je gradilo več kot 200 delavcev, težavo pa so imeli tudi s sočasno gradnjo industrijskega tira do opekarne. Gradnja opekarne je trajala štiri leta, leta 1904 pa so že pričeli tržiti svoje izdelke. Leto dni kasneje je bila opekarna Franca Steinklauberja že organizirano podjetje z več kot 200 zaposlenimi delavci (Pajtler 2006). Opekarna je prenehala obratovati, ko bi morala odpreti nove glinokope v Medvedcah, nekaj kilometrov južneje od Pragerskega. Krajanji Medvedc so se temu uprli, saj naj bi glinokopi predstavljali veliko degradacijo okolja (Munda 2018).

Opekarna že več let ne deluje več, v bližini pa ostajajo zaščiteni glinokopi Pragersko, ki za turistično rabo postajajo vedno bolj zanimivi. Leta 1959 sta nastala dva ribnika v neposredni bližini opekarne. Zaradi intenzivnega kopanja glin so do leta 1978 nastali še trije ribniki. Do leta 1996 jih je nastalo še dodatnih sedem in število ribnikov se je povečalo na 12. Dve leti kasneje sta bila izkopana še dva ribnika in leta 2003 še dodatna dva. V nadaljevanju so se površine ribnikov spreminjale, nekateri so se zmanjševali, nekateri povečevali. Leta 2011 je bilo na Pragerskem največje število ribnikov, in sicer 14. En ribnik so spremenili v odlagališče, zato jih je danes 13.

Najstarejša glinokopa sta nastala leta 1959 v neposredni bližini Opekarne Pragersko, saj so delavci tukaj kopali glino za potrebe izdelave opeke, ko pa je surovin pričelo primanjkovati, so poiskali nova območja gline, ki so bila še vedno v bližini opekarne, kar je bistveno pocenilo prevoz. Ko so glinokope opustili, so se ti zaradi nizke podtalnice zalili z vodo, na nabrežju pa se je pričela razvijati vegetacija, pojavile so se tudi živali. Največ je različnih vrst rac, gosi, ptic selivk, pojavljajo pa se tudi labodi in žabe. Od vegetacije prevladujejo različni dristavci in rmanci, ob vodi pa najdemo tudi rogoze in trstike. Posebnost glinokopov je redka štiriperesna marzilka (Pajtler 2006).

Dolga ribnika v neposredni bližini odlagališča odpadkov sta glede na velikost manjša ribnika, njuna površina pa znaša 1,7 ha. Ribolov tukaj ni razvit. Analize iz leta 2009 so pokazale, da sta oba zelo zamuljena, in sicer do globine 3 m. Če bi želeli odpreti kopališko dejavnost, bi ribnika morali popolnoma očistiti. Ribnik ob strelišču, ki je povezan s Strelskim društvom Gaj, je zelo onesnažen, predvsem zaradi nizke podtalnice in onesnaženih dotokov z odlagališča odpadkov ter kovinske prepreke v vodi, ki ne dovaja kisika v ribnik. Globina ribnika je od 1 do 4 m, površina pa 1,5 ha.

Ribnik »Bana«, kot ga imenujejo domačini, je najgloblji od vseh ribnikov, saj globina znaša od 2 do 8 metrov. Ribnik predstavlja Tekmovalno traso 2, kjer je dovoljen ribolov »ujemi in spusti«. Del ribnika je dostopen z avtomobilom, do drugega dela je možno iti peš. Njegova površina znaša 5 ha. Tekmovalna trasa 1, ki se nahaja nasproti odlagališča odpadkov, je izredno onesnažena, saj vanj odtekajo onesnažene snovi iz smetišča.

Ribnik na gmajni, ki se nahaja za Tekmovalno traso 2, pritegne zelo veliko pozornosti, predvsem zaradi svoje drugačne, bolj zelenkaste barve. Površina ribnika je 2 ha, globok pa je od 2 do 5 metrov. Zaradi odmaknjenosti in težke dostopnosti se je v ribniku povečalo število predatorjev. Ribnik je urejen le kakšnih 4–5 let, saj so pred tem tukaj kopali glino za obratovanje opekarne. Je edini, v katerem se lokalni ljudje kopajo, poleti spuščajo »ladjice« ter urejajo okolico ob njem.

Danes se na območju Pragerskega nahaja Strelski center Gaj, kjer poteka streljanje na glinaste golobe. Blizu Strelskega centra Gaj se nahaja tudi Odlagališče in zbirni center za ravnanje z odpadki. Ironično je, da se oba objekta nahajata v bližini zavarovanega območja Natura 2000 oz. se nahajata na njem. Objekt stare opekarne je leta 2016 kupil lastnik, ki je videl razvojno vizijo opekarne v izdelavi plovil s

podvodnimi krili, imenovanimi Quadrofoil. Na ribniku v neposredni bližini opekarne naj bi ta plovila tudi preizkušal, ampak se je investicija ustavila in ni videti razvojnega napredka. Majhen del opekarne pa je kupilo podjetje Preklade d. o. o., ki se ukvarja s proizvodnim programom izdelovanja prednapetih opečnih preklad, stropnih nosilcev ter keramičnih krušnih in lončenih pečnic.

Metodologija dela

V okviru projekta smo opravili več terenskih pregledov območja, saj domačini niso natančno vedeli, koliko glinokopnih jam imajo napolnjenih z vodo, ker se je njihovo število spreminjalo. Tudi ime Pragerski ribniki ni vsem enoznačno, nekateri so poznali krajevna imena za posamezni ribnik. Zato smo zbiranje podatkov razdelili v več sklopov.

Slika 1: Srečanje z domačini na Pragerskem

Fotografija: Vovk, 2023

Sklop 1: Terenski ogled Pragerskih ribnikov in srečanje z domačini v letu 2018 in 2019.

Sklop 2: Meritve značilnosti vode v glinokopnih jamah, cilj je poznavanje možnosti rabe vode ter stanja življenja v njej. Te meritve smo opravili v vseh letnih časih, in sicer štirikrat in tako dobili vpogled v spreminjanje lastnosti vode glede na klimatske

razmere. Uporabili smo terenski laboratorij Mednarodnega centra za ekoremediacije, ki vsebuje merilne sete za prevodnost vode, pH, amonijak, fosfate, nitrati, kisik, železo, sulfate in karbonate.

Slika 2: Set za določanje železa v vodi na terenu

Fotografija: Vovk, 2023

Sklop 3: Srečanje z domačini in osnovnošolci za zbiranje pogledov na življenje s Pragerskimi ribniki.

Sklop 4: Opravljeni intervjuji in srečanja s predstavniki društev in zainteresiranimi posamezniki s ciljem pridobiti dodatne informacije o stanju Pragerskih ribnikov in o nadaljnji trajnostni rabi le-teh. Opravili smo dva intervjuja:

- Pogovorni intervju 1: Mirko Munda, aktivni domačin Pragerskega. Izvedla: Denis Ukman in Anita Perko. Prisotna: Tatjana Nekrep Perc. Pragersko, 30. 3. 2018.
- Pogovorni intervju 2: Janja Mlaker, Oddelek za okolje in prostor občine Slovenska Bistrica. Izvedli: Denis Ukman, Anita Perko, Toni Udovč, Aleš Hohnjec. Slovenska Bistrica, 11. 4. 2018.

Slika 3: Srečanje s predstavniki društev, osnovnošolci in lokalnimi prebivalci leta 2019

Fotografija: Vovk, 2023

Značilnosti vode v Pragerskih ribnikih

Kot del projekta je potekalo tudi zbiranje podatkov o stanju vode v Pragerskih ribnikih. Želeli smo pridobiti osnovne podatke, iz katerih bi lahko sklepali na fizikalne, kemijske in biološke lastnosti vode. V raziskavi smo uporabili sedem merilnih mest v šestih različnih ribnikih. Merilna mesta so označena z zaporedno številko in številko ribnika (M pomeni merilno mesto, R pa je oznaka za ribnik).

Opravili smo štiri meritve, in sicer 5. novembra 2017, 7. januarja 2018, 25. marca 2018 in 17. maja 2018. Ugotoviti smo želeli, ali lahko vremenske razmere vplivajo na spremembe kemijskih in fizikalnih lastnosti vode. Merili smo prisotnost amonijaka, fosfatov, nitratov in nitritov, kisika, železa, sulfatov in karbonatov ter temperaturo, trdoto in prevodnost vode ter pH vrednost. Nobeden od parametrov, ki smo jih merili, bistveno ne presega standardov. Kljub kakovosti vode in potencialu, ki ga imajo Pragerski ribniki, turistični razvoj trenutno ni mogoč. Največjo oviro predstavlja Odlagališče in zbirni center za ravnanje z odpadki Pragersko, oviro pa predstavlja tudi zaščiteno območje Nature 2000, ki otežuje gradnjo in določene dejavnosti na območju.

Glede na število meritev, ki so normative presegle, izstopata meseca januar in maj. Januarja je od 70 meritev normative presevalo 11 meritev. Najbolj so izstopale pH vrednosti, saj je bila voda v vseh ribnikih glede na standarde prekisla. Maja je od 72 meritev normative presevalo 10 meritev. Tako pH vode kot tudi količina amonijaka v vodi je normative presejala na štirih od šestih merilnih mest. Marca je od 84 meritev normative presevalo 7 meritev, novembra pa so normative presegle le 4 meritve. Med meritvami, ki smo jih opravili marca, izstopata pH vode in količina amonijaka. Standarde sta presejala na treh od sedmih merilnih mest. Novembra je normative na dveh merilnih mestih prav tako presegal pH vode, standarde pa je na dveh merilnih mestih presejala tudi količina fosfatov v vodi.

- 1 – M1R1 – prvo merilno mesto številka 1 na ribniku številka 1,
- 2 – M2R2 – drugo merilno mesto številka 2 na ribniku številka 2,
- 3 – M3R3 – tretje merilno mesto na ribniku številka 3, ki ga domačini poimenujejo Ribnik pri strelišču,
- 4 – M4R3 – četrto merilno mesto na ribniku številka 3, ki ga domačini poimenujejo Ribnik pri strelišču,
- 5 – M5R4 – peto merilno mesto na ribniku številka 4, ki ga domačini poimenujejo Tekmovalna trasa 2 oz. »Bana«,
- 6 – M6R4 – šesto merilno mesto na ribniku številka 4, ki ga domačini poimenujejo Tekmovalna trasa 2 oz. »Bana«,
- 7 – M7R5 – sedmo merilno mesto na ribniku številka 5, ki ga domačini poimenujejo Ribnik na gmajni.

Slika 4: Označena vzorčna mesta na Pragerskih ribnikih

Vir: Kristina Pečovnik in Sara Repolusk.

V času meritev so pri posameznih merilnih mestih najbolj nihale količine kisika in pH vode. Na večini merilnih mest je bilo največ kisika v vodi na dan 5. 11. 2017. Vrednost pH je nihala pri vseh vzorcih vode in se gibala med pH 5 in 10. Količine amonijaka so se na vseh merilnih mestih gibale med 0,5 mg/l in 3 mg/l. Količina amonijaka v vodi je imela med vsemi hidrogeografskimi lastnostmi, ki smo jih merili in določali, največja nihanja.

Največja odstopanja so se pojavila pri količini fosfatov, nitratov, nitritov, železa in sulfatov v vodi. Količina fosfatov se je na vseh merilnih mestih gibala med 0 in 0,5 mg/l, novembra pa je količina fosfatov v petem ribniku (Ribnik na gmajni) narasla na 6 mg/l. Količina fosfatov v vodi je na 6 mg/l narasla tudi marca na petem merilnem mestu (četrti ribnik – Tekmovalna trasa 2). Vrednosti nitratov so se gibale med 0 in 1 mg/l, maja pa je količina nitratov v drugem ribniku narasla na 10 mg/l. Vrednosti nitritov so bile na vseh merilnih mestih 0,2 mg/l, izjema je le drugi ribnik (M2R2), kjer so vrednosti marca narasle na 1 mg/l, maja pa na 0,5 mg/l.

Količina železa v vodi se je na vseh merilnih mestih v vseh ribnikih gibala med 0 in 0,05 mg/l, izjema pa je drugi ribnik (M2R2), kjer so vrednosti januarja in marca narasle na 0,2 mg/l. Sulfatov v Pragerskih ribnikih ni, izjema sta le tretji ribnik (M3R3), kjer je količina sulfatov januarja narasla na 40 mg/l, in drugi ribnik (M2R2), kjer je količina sulfatov januarja narasla na 40 mg/l, maja pa je bilo v drugem ribniku 32 mg/l sulfatov.

Povečana količina nekaterih elementov, kot so fosfati, amonijak, sulfati, nitriti in nitrati, lahko kaže na pretirano rabo umetnih gnojil, onesnaženost z različnimi fekalijami ali prenos snovi iz gnojnice ali kanalizacijskih odpadkov v vodni vir. Rezultati so pokazali, da se hidrogeografske lastnosti Pragerskih ribnikov spreminjajo glede na letne čase, zato bi bilo potrebno analize večkrat ponoviti. Uporabili bi lahko tudi bolj natančne pripomočke, saj so analize, ki smo jih opravili, pri veliko meritvah temeljile na subjektivni presoji (npr. katera barva na barvni lestvici se najbolj sklada z barvo vzorca vode). Vrednosti ne presegajo normativov. Glede na stanje vode bi bil turistični ali športno-rekreacijski razvoj na območju ribnikov mogoč, vendar ga onemogoča predvsem zaščita Natura 2000, saj na tem območju gradnja ni dovoljena.

V Sloveniji in tujini je veliko glinokopov in jezer, ki so jih uredili in jih s tem naredili privlačne za domačine ali turiste. Tako so v Janežovcih ob glinokopnih ribnikih želeli urediti t. i. ekovas z rekreacijskih parkom in mini živalskim vrtom, vendar se projekt

zaradi pomanjkanja sredstev trenutno ne izvaja. Na območju Negovskega jezera so urejene učne poti, območja za kopanje in urejena območja za ribolov.

Slika 5: Obrobje ribnikov je na nekaterih mestih obdano z lesenimi količki kot ekoremediacijska zaščita brežin

Fotografija: Vovk, 2023

Območje Pragerskih ribnikov za razvoj klasičnega turizma ni primerno. Lahko pa bi uredili okolico ribnikov in postavili učilnico v naravi ter učne poti. Učne poti so že postavljene ob Gajskem ribniku, ki se nahaja v neposredni bližini opekarne Pragersko. Na območju Pragerskih ribnikov se zadržuje zaščitena ptica kostanjevka, zato bi lahko postavili ptičje opazovalnice, saj bi tako lahko opazovali različne vrste ptic, pri tem pa ne bi posegali v njihove habitate. Uredili bi lahko tudi rekreacijski park, pri tem pa uporabili le naravne materiale, kot je les. Možnosti za razvoj je veliko, upoštevati pa je potrebno različne dejavnike, kot so zaščitena območja, kakovost vode, dejavnosti, ki se na tem območju že odvijajo, lastništvo območja Pragerskih ribnikov idr.

Na območju Pragerskega so številne varstvene direktive, ki določajo različne vrste varovanja (Sovinc 2019). Na tem območju so ekološko pomembna območja, naravne vrednote, Natura 2000, lokalno zavarovana območja in varovani gozdovi. Na obrežju ribnikov se je razvila vegetacija in ko že omenjamo rastline, ne moremo

mimo različnih vrst dristavcev, rmancev in trstike. Direktiva o zaščiti habitatov določa, da je zavarovana rastlina marzilka, ki je prava posebnost in so jo verjetno sem prinesli ptiči (EKO 2009). Zanimivost ribnikov so tudi živali, med katerimi najdemo različne rase, čopastega ponirka, malo bobnarico ter labode. Direktiva o zaščiti ptic navaja, da so na tem območju zaščitene ptice na območju črete (Bordjan idr. 2013).

Pričakovanja lokalne skupnosti od Pragerskih ribnikov

S ciljem vključiti lokalno skupnost v soustvarjanje prihodnosti Pragerskih ribnikov smo opravili srečanje z učenci OŠ Antona Ingoliča na Pragerskem. Učenci prve triade so grafično izražali želje o ureditvi Pragerskih ribnikov in največkrat upodobili ribnike za plavanje. Druga in tretja triada je s pisnimi prispevki iskala poti za povezavo ribnikov z življenjem ljudi. V spisih so izpostavljali želje po ureditvi ribnikov za turistične namene. Mnogi so predlagali ureditev plaž in postavitev dodatne infrastrukture.

S člani turističnega podmladka in EKO krožka smo izpeljali delavnice in rezultati zelene prihodnosti se navezujejo na ohranjanje čistega okolja, življenja v ribnikih in sonaravni turizem. V neposredni bližini Pragerskih ribnikov bi se lahko po mnenju mladih zgradilo termalno kopališče, saj se pod ribniki nahaja izvir termalne vode. V okviru tega bi se postavilo tudi zdravilišče. Ob ribnikih bi se uredile sprehajalne poti in park, območje bi se lahko uredilo tudi za kamp. Lahko bi naredili tudi ustrezno prečiščenje vode za nadaljnjo uporabo. Na samih ribnikih pa bi se lahko izvajali razni vodni športi, kot so veslanje, surfanje in pozimi drsanje. Izpostavili so tudi sivo ilovico oz. glino, ki ima zdravilno moč pri zdravljenju revmatskih bolezni in lažšanju bolečin. Mnogi se namreč že odločajo za zdravljenje z glino (EKO 2019).

Člani EKO krožka so predlagali naslednje aktivnosti za aktiviranje Pragerskih ribnikov:

- Čistilna akcija in ureditev parka – s skupno čistilno akcijo bi najprej uredili okolico ribnika v Gaju, kjer bi postavili prostor za prireditve, sprehajalne poti, klopi za počitek in zasadili rastline. S tablami, ki bi jih postavili, bi sprehajalce opozarjali na posebnosti v rastlinskih in živalskih vrstah (npr. marzilka), hkrati pa bi ta park preuredili v učni kotichek za učence (Člani turističnega podmladka in EKO krožka, Pragerski ribniki v prihodnosti, 2009).

- Ribnik kot drsališče – ribnik bi bil v zimskem času primeren tudi za drsališče in ob primerni zaščiti in razsvetljavi bi se ideja lahko uresničila.
- Gradnja čistilne naprave – s čistilno napravo bi se zaščitilo vodno območje oz. podtalnica in sladka voda bi lahko postala tudi primerna za pitje oz. uporabo v gospodinjstvu.
- Termalno kopališče – po posvetovanju s krajani smo izvedeli, da se nahaja na območju Pragerskega termalni vrelec, ki bi olajšal ureditev termalnega kopališča. Gline, ki ima zdravilne učinke in se je tudi pokazala kot zelo učinkovita pri lajšanju revmatskih bolečin v sklepih, saj jo nekateri že uporabljajo, bi lahko vključili v sklop termalnega kopališča. Kopališče bi se uredilo tako, da bi se pri tem izvedli minimalni posegi v okolje. Na dno bi položili folijo, v katero bi nato spustili očiščeno vodo iz glinokopa in tako ustvarili bazen za poletno kopanje. S tem ne bi posegali v naravni videz tega območja, hkrati pa bi ga koristno izkoristili. Ob kopališču bi poskrbeli še za poležavanje na soncu in za gostinsko ponudbo.

Srečali smo se tudi s predstavniki društev in lokalnimi prebivalci, kjer smo predstavili možnosti življenja s Pragerskimi ribniki. Domačini si ne želijo masovnega turizma, ampak rešitve bolj v smeri učnega in izobraževalnega okolja za manjše in ozaveščene ciljne skupine.

Pogled domačinov na prihodnost Pragerskih ribnikov

Za namene pridobivanja avtentičnega vpogleda v realno dožemanje razvojne problematike obravnavanega območja smo opravili intervju z Mirkom Mundo, aktivnim domačinom. Intervju sta na Pragerskem 30. 3. 2018 izvedla Denis Ukman in Anita Perko (študenta geografije na Oddelku za geografijo FF UM). Prisotna je bila tudi Tatjana Nekrep Perc, mentorica pa Ana Vovk.

Intervjuvanec je ljubiteljski zgodovinar, ki je v uvodnem delu intervjuja predstavil razloge za to, da je napisal kroniko Pragerskega. Gre za delo, nastalo na podlagi številnih ustnih in pisnih virov, o razvoju in zgodovini Pragerskega. V njem je predstavljena tudi opekarna. Avtor navaja, da je bila v bližini Pragerskega, v kraju Spodnja Polskava, ciglenca (izdelovalnica opeke) že v 18. stoletju. Podjetnik Franc Steinklauber iz Gradca je najprej kupil ciglenko na Spodnji Polskavi, potem pa je na prehodu iz 19. v 20. stoletje na Pragerskem zgradil veliko moderno opekarno. Za

Pragersko se je odločil zato, ker je bila v bližini zelo kakovostna glina, in ker je bila zraven železniška proga. Opekarno je začel graditi leta 1902. Takoj so izgradili tudi poseben industrijski tir do opekarnice in 1904 je tovarna začela obratovati. Opekarna je veljala za eno izmed največjih in najmodernejših na slovenskem ozemlju v tistem času in letno so proizvedli tudi do 1000 vagonov opeke. Z izkopavanjem glin so nastali ribniki. Gline so kopali s posebnimi stroji in precej globoko. Ko so prišli do nivoja podtalnice, je ta začela ribnike zalivati. Na začetku so se glinokopi nahajali v neposredni bližini opekarnice. Ko je voda te glinokope zalila, so se glinokopi od opekarnice začeli oddaljevati. Opekarna je prenehala obratovati, ko bi morala odpreti nove glinokope že nekaj kilometrov stran od Pragerskega proti Haložam, v Medvedcah. Krajanje so se temu uprli, saj naj bi glinokopi predstavljali veliko degradacijo okolja. Kasnejši avstrijski lastniki, Wienerbergerji, so opustili dejavnost in opekarna je prenehala z obratovanjem. V času obratovanja je bilo v opekarni zaposlenih tudi do 250 delavcev. Sprva, še v Avstro-Ogrski, so bili to večinoma Italijani in Nemci, kasneje pa tudi domačini.

Izdelava opeke ima v teh krajih torej že dolgo tradicijo. Pragersko se po mnenju intervjuvanca z opekarno sicer nikoli ni povsem identificiralo, čeprav je bila opekarna eden večjih obratov v okolici in edini industrijski obrat v kraju. Pragersko je bila identitetno vedno predvsem železničarska vas. V preteklosti je bilo v Pragerskem zaposlenih tudi od 300 do 350 železničarjev. Veliko število zaposlenih je bilo predvsem v času Avstro-Ogrske, saj je Pragersko veljalo za eno izmed največjih železniških križišč (Dunaj–Trst; odcep proti Budimpešti). Včasih so Pragerskemu rekli tudi vas modrih uniform (železničarji so nosili modre uniforme).

Zaprte opekarnice je za nekatere prebivalce predstavljal velik udarec. Intervjuvanca je npr. najbolj prizadelo to, da je s koncem opekarnice izginila tudi veduta Pragerskega. Ni več dimnikov, ni več vodnega stolpa, ki je bil nekdanj »trdnjava«. Vse to je bilo prepoznavno znamenje Pragerskega. Tudi na starih razglednicah Pragerskega se je slikala podoba opekarnice. Ta industrijska dediščina Pragerskega je na žalost izginila čez noč.

Intervjuvanec je mnenje, da je imelo zaprte opekarnice več negativnih kot pozitivnih posledic. Spomni se, da so se kot otroci v ribnikih kopali, pozimi pa drsali in igrali hokej. Danes se v bližini ribnikov nahaja le ribiška hiša. Gospod Munda meni, da kjer so bile hale opekarnice, bi se morala vzpostaviti neka primerna industrija, ki ne bi motila oziroma zavirala turizma, glinokope pa bi se moralo izkoristiti v turistične

namene. Meni tudi, da bi bilo potrebno prej narediti podrobne študije, da bi ugotovili, za kaj bi določeno območje bilo najbolj primerno. Pragersko je imelo namreč v preteklosti že veliko razvojnih načrtov, vendar se niso uresničili. Kmalu po prvi svetovni vojni bi naj na Pragerskem nastala velika izvozna klavnica. Nek ljubljanski veletrgovec je že kupil zemljišče, njegov partner pa je bil pragerski gostilničar. Kasneje je investicija, zaradi sporov med njima, propadla. Druga večja investicija naj bi bilo odprtje sodobne tekstilne tovarne. Leta 1933 so že vplačevali delnice, izvoljen je bil upravni odbor, vendar se je investicija zopet zaustavila. Tretja obetavna investicija pa bi naj bila v sosednjih Medvedcah, zaradi katere so leta 1925 zgradili železniški tir Pragersko–Medvedce (t. i. Ruska proga). Rudarski inženirji so ugotovili, da se na tem območju nahajajo pomembne količine kakovostnega premoga, najkakovostnejšega v Jugoslaviji. V investicijo so vložili tudi Rusi. Nameravali so odpreti sodobni rudnik, koksarno in plavže za izdelavo železa, vendar se investicija spet ni obnesla. Ugotovili so namreč, da je zaloga premoga premajhna. Proga je bila ukinjena leta 1965. Med obema svetovnjima vojnama so prišli tudi na idejo, da bi skrajšali železniško pot Maribor–Zagreb. Izgraditi bi morali 15-kilometrsko progo od Medvedc do Rogatca. Vendar se tudi to ni uresničilo. Proga bi za Pragersko imela velik pomen, saj bi Pragersko postalo železniško križišče ne le s tremi kraki, temveč s štirimi, kar bi pripomoglo k razvoju kraja.

Intervjuvanec je bil mnenja, da je ideja projekta Prihodnost Pragerskih ribnikov odlična, a menil je tudi, da se je veliko ljudi na novo priselilo, zaradi česar ne čutijo tolikšne pripadnosti kraju. Ker gre za pretežno spalno naselje (delo in druge dejavnosti prebivalci opravljajo v Mariboru ali v katerem drugem večjem kraju), prebivalci ne živijo več s samim krajem tako intenzivno. Mirko Munda vidi turistični razvoj Pragerskega kot najbolj obetaven. Ob tem bi po njegovem mnenju morale razvijati tudi druge dejavnosti. Predvsem pa bi morali ohraniti dediščino ribnikov v povezavi s turizmom.

Opravljen je bil tudi intervju z gospo Janjo Mlaker z Oddelka za okolje in prostor na občini Slovenska Bistrica, ki je bil izveden 11. 4. 2018 v Slovenski Bistrici, izvedli so ga Denis Ukman in Anita Perko (študenta geografije na Oddelku za geografijo FF UM), Toni Udovč in Aleš Hohnjec, mentorica pa Ana Vovk.

Intervjuvanka je povedala, da je lastnik ribnika pri opekarni podjetje Quadrofoil, ostali ribniki pa so lastniško zelo razdeljeni. Naravovarstveno je ribnik ob opekarni zavarovan. Poleg ribnika ob opekarni sta še dva ribnika, kjer je ekološko pomembno

območje. Ostali ribniki so pod Naturo 2000. En ribnik so izsušili, da bi služil za odlagališče odpadkov. To je bilo že dolgoročno načrtovano, da bo tam območje za odlaganje odpadkov.

Športne aktivnosti na ribnikih, ki so označeni kot vodne površine, niso dovoljene. To velja za vse ribnike, razen za ribnik tik ob opekarni, ki je označen kot zelena površina. Na tem ribniku so rekreacijske, športne in prostčasne ter izobraževalne vsebine, vključujoč posamezno infrastrukturo, mogoče. Na območju vpliva posegov na naravno vrednoto bodo preko morebitne vloge zakonodaji naravovarstvenega mnenja podane usmeritve, ki bodo takšne narave, da bo med območjem izvedbe načrtovanega in območjem naravne vrednote zagotovljena bariera oz. cona. Ob tem ribniku, ki je označen kot zelena površina, stoji ribiška hiša, kjer ribiči lovijo ribe. Brežine so večinoma urejene za izvajanje ribolova. Plovba bi lahko bila dovoljena, vendar pa konkretne definicije, kaj se lahko in česa se ne sme, še niso obravnavali. Bili so tudi razni pikniki, ki pa so bili v sklopu dejavnosti ribičev. Stanje se je sicer zaradi nelegalnih posegov močno poslabšalo. K ureditvi območja je tako smiselno pristopiti celovito na način, da se naravovarstveno manj pomembno območje uredi z dejavnostjo, ki je načrtovana.

Trenutno je po veljavnem aktu del območja, kjer so Pragerski ribniki (razen tisti ob opekarni), označen kot kmetijska zemljišča, kjer se različne dejavnosti ne dopuščajo. En del pa je označen kot vodne površine, kjer gradnja ni dovoljena. Ob ribniku pri opekarni so možnosti za gradnjo. Nikjer ni napisano, da se ne sme kampirati, nikjer pa tudi ne piše, da se to dovoljuje. Veliko dejavnosti se je v preteklosti nelegalno izvajalo, kot na primer odlaganje odpadkov. Ob ribniku pri opekarni naj bi se nalagal odpadni material, zato so že prihajale tudi inšpekcije. V OPN-ju (Občinski prostorski načrt) je območje ob opekarni (ribnik ob opekarni) v veljavnem planu samo še kot stavbno zemljišče, po novem planu pa so enote urejanja prostora označene kot zelene površine in v sklopu tega se lahko ob ribniku še kaj ureja, drugače to ne bi bilo mogoče. Blizu ribnika ob opekarni so stavbna zemljišča.

Kot varovalni pasovi za floro in favno sta Natura 2000 in EPO (Ekološko pomembna območja), potem vodovarstvena in poplavna. Samo odlagališče ima zaščito v uredbi o odpadkih, kjer so omejitve. Varovalni pas je tudi pri strelišču. Tam so območje omejili v obsegu 300 metrov okoli strelišča, da se naj tam ne bi izvajala kakšna turistična dejavnost. Stanje pri odlagališču je zdaj povsem drugačno kot je bilo pred leti. Zdaj je tam center za ravnanje z odpadki in je vse zaprto. Pomembni

sta tudi dve direktivi, ena je o habitatih, druga pa o pticah. Zaščiten je rastlina marzilka v ribnikih ter tudi nekatere ptice. Po drugi strani pa je ironično, kajti v bližini se nahaja strelišče, ki pa ptic naj ne bi ogrožalo.

Intervjuvanka je še dodala, da je podjetje Quadrofoil kupilo večji del zemljišča od Opekarne. Lastnik je že takrat omenil, da so nadaljnje aktivnosti vezane na glavnega financerja iz ZDA, in se je verjetno tam ustavilo. S strani občine in upravne enote je imel podporo. Trenutno se ne izvajajo nobene aktivnosti. Lastnik podjetja je imel tudi idejo, da bi se ribnik uporabljal tudi za javnost, ne samo za testiranje plovil. Dostop do ribnika bi zagotovil s sprehajalnimi potmi, pomoli. Potrebno je tudi opozoriti, da je del območja opekarne v lasti drugega lastnika, tj. podjetja Preklade d. o. o., kjer še izvajajo dejavnosti, vendar pa je njihovo območje z druge strani omejeno zaradi železnice.

Na občini Slovenska Bistrica sicer imajo dolgoročno vizijo ureditve območja, in sicer predvsem v ta namen, da se izkoristijo te površine ribnikov, da ne služijo samo kot ribniki, ampak da se jim doda nekakšna dodana vrednost v smislu športno-rekreacijskih površin. Vse skupaj pa je povezano s stroški, zato se jim je zdelo dobrodošlo, da bi prišel kakšen podoben investitor, kot v primeru Quadrofoil.

Sklep

Pragerski ribniki so vodne površine, ki danes nimajo posebne vloge v življenju ljudi na Pragerskem. So posledica kopanja glin za opekarstvo in ker je podlaga glinenih jam vododržna in ker glina z visoko vsebnostjo por dobro zadržuje in čisti vodo, so značilnosti vode ustrezne glede na normative za vode. Prav dobro stanje voda mika domačine in investitorje, da bi pristopili k razvoju dejavnosti ob ribnikih.

Izpeljava delavnic z domačini in oba intervjuja so razkrili, da si ljudje ne želijo masovnega turizma, da ne podpirajo klasičnih oblik koriščenja glinenih jam z dejavnostmi, ki bi bremenile vodne površine. Njihova skupna odločitev je nišni turizem, povezan z opazovanje narave, tudi raziskovalni in učni turizem jim je blizu. Zgodba razvoja Pragerskih ribnikov tako ne vključuje večjih investicij za gradnjo, temveč se nagiba k zasnovi dejavnosti, ki izhajajo iz tega prostora, kot so vzpostavitev Centra za glino, opazovalnice za živali in rekreativni turizem s sprehajalnimi potmi. Potencial vode za kopalni turizem obstaja, vendar bi za to bila

potrebna dodatna infrastruktura. Sodelovanje vseh generacij in interes za prihodnost pa kaže, da domačini odgovorno gledajo na svoj kraj in življenje v njem.

Literatura in viri

- Bordjan, D., Božič, L., & Jančar, T. (2013). Načrt upravljanja s populacijami ptic na območju zadrževalnika Medvedce. Končno poročilo. Naročnik: Ministrstvo za kmetijstvo in okolje. DOPPS, Ljubljana.
- Dobič, B. (2013). Preoblikovanje razvednotene krajine v vrtno mesto na primeru širitve Maribora proti Pragerskemu. Ljubljana. Pridobljeno iz http://www.digitalna-knjiznica.bf.uni-lj.si/krajinska-arhitektura/dn_dobic_barbara.pdf.
- EKO, Č. t. (januar 2009). Pragerski ribniki v prihodnosti. Pragersko. Intervju z Igorjem Rakušo, 17. 5. 2018.
- Klipšteter, T. (2009). Avstrijci ustavili proizvodnjo v Opekarni Pragersko. Dnevnik. Pridobljeno iz <https://www.dnevnik.si/1042323888>.
- Kovač, L., & Malec, Z. (januar 2018). S QR kodo po Pragerskem.
- Munda, M. (2014). Pragersko in NOB. Slovenska Bistrica: Zavod za kulturo: Zdrženje borcev za vrednote NOB.
- Munda, M. (2017). Pragersko (kronika). Slovenska Bistrica: Zavod za kulturo.
- Munda, M. (30. marec 2018). Pragersko. (D. Ukman, & A. Perko, Izpraševalci).
- Pajtler, F. (Ured.). (2006). Pragersko skozi čas. Krajevna skupnost Pragersko Gaj, Turistično društvo Breza.
- Pečovnik, K. in Repolusk S. (2018). Meritve lastnosti vode Pragerskih ribnikov pod mentorstvom ddr. Ane Vovk Korže. Rokopis.
- Rokavec, D. (2002). Geological explorations of clay deposit near Pragersko and clay quality tests. *Geologija*, 45(2), 537–540.
- Sovinc, A. (1997). Smernice za sonaravno ureditev oziroma dokončanje AK Požeg.
- V nekdanji Opekarni Pragersko bodo izdelovali plovila s podvodnimi krili. (2015). *Žurnal 24*, <https://www.zurnal24.si/slovenija/v-nekdanji-opekarni-pragersko-bodo-izdelovali-plovila-s-podvodnimi-krili-262398>.
- Vovk Korže, A. (2018). Hydrogeographical characteristics of the Pragersko ponds. *Revija za Geografijo*, (13-1), 95–111.

POVZETEK

Ozemlje Pragerskih ribnikov pripada peščeno-prodni dravski terasi, ki jo prekrivajo glinena območja med Sp. Hočami na severu, Leskovicem pri Slovenski Bistrici na zahodu ter Lancovo vasjo na vzhodu. Gline so po nastanku presedimentiran produkt površinskega preperevanja matičnih kamnin in so zato plastovite. Po izvorni matični kamnini in geoloških pogojih nastanka sodijo pleistocenske gline iz okolice Pragerskega v skupino z izvornim območjem pohorskih magmatskih in metamorfnih kamnin (kot sicer gline vzhodne Slovenije). So različno obarvane, plastične, z nepravilnimi lečami peščenih glin, glinastih peskov in meljev. Meljasto in peščeno frakcijo dajejo odlomki magmatskih in metamorfnih kamnin ter zrna sljude in kremenca. Leta 1900 je Franz Steinklauber na območju Pragerskega pričel z gradnjo opekarne in gradnja je trajala štiri leta. Območje je imelo poleg nahajališča kvalitetne gline tudi dobro razvito prometno povezavo z ostalimi deželami v monarhiji. Opekarna je pričela delovati leta 1905 in leto kasneje je bila že podjetje z več kot 200 zaposlenimi delavci. Opekarna je prenehala obratovati, ko bi morala odpreti nove glinokope v Medvedcah, nekaj kilometrov južneje od Pragerskega. Krajski Medvedce so se novim glinokopom uprli, saj naj bi glinokopi predstavljali veliko degradacijo okolja. Leta 1959 sta nastala dva ribnika v neposredni bližini opekarne. Zaradi intenzivnega kopanja gline so do leta 1978 nastali še trije ribniki. Do leta 1996 jih je nastalo še dodatnih sedem in število ribnikov se je povečalo na 12. Dve leti kasneje sta bila izkopana še dva ribnika in leta 2003 še

dodatna dva. V nadaljevanju se je površina ribnikov spreminjala; nekateri so se zmanjševali, nekateri povečevali. Leta 2011 je bilo na Pragerskem največje število ribnikov, in sicer 14. En ribnik je bil spremenjen v odlagališče, zato jih je danes 13. Rezultati analiz so pokazali, da se hidrogeografske lastnosti Pragerskih ribnikov spreminjajo glede na letne čase. Meritve smo opravljali na sedmih merilnih mestih, vodo smo analizirali v šestih različnih ribnikih. Merili smo prisotnost amonijaka, fosfatov, nitratov in nitritov, kisika, železa, sulfatov in karbonatov ter temperaturo, trdoto, prevodnost vode ter pH vrednost. Nobeden od parametrov, ki smo jih merili, bistveno ni presegal standardov. Kljub kakovosti vode in potencialu, ki ga imajo ribniki, turistični razvoj trenutno ni mogoč. Največjo oviro predstavlja Odlagališče in zbirni center za ravnanje z odpadki Pragersko. Ker voda ni onesnažena, bi bil turistični ali športno-rekreacijski razvoj na območju mogoč, vendar ga onemogoča predvsem zaščita območja Natura 2000, saj na tem območju gradnja ni dovoljena. S ciljem vključiti lokalno skupnost v soustvarjanje prihodnosti Pragerskih ribnikov smo opravili srečanje z učenci OŠ Antona Ingoliča na Pragerskem. Učenci prve triade so grafično izražali svoje želje o ureditvi Pragerskih ribnikov in največkrat upodobili ribnike za plavanje. Druga in tretja triada je s pisnimi prispevki iskala poti za povezavo ribnikov z življenjem ljudi. V spisih so izpostavljali želje po ureditvi ribnikov za turistične namene. Opravili smo tudi dva intervjuja in srečanja s predstavniki društev in zainteresiranimi posamezniki. Zgodba razvoja Pragerskih ribnikov tako ne vključuje večjih investicij za gradnjo, temveč se nagiba k zasnovi dejavnosti, ki izhajajo iz tega prostora, kot so npr. vzpostavitev Centra za glino, opazovalnice za živali in miren turizem s sprehajalnimi potmi. Potencial vode za kopalni turizem obstaja, vendar bi za to bila potrebna dodatna infrastruktura.

